

คนกับช้าง พลวัตการอยู่ร่วมกัน

“...ผมต้องเฝ้าช้างป่าไม่ให้เข้ามากินข้าวโพดเกือบทุกคืน ตอนเช้าต้องไปทำงานในไร่อ้อย ไม่ค่อยได้นอนครับ นี่ก็สามสี่เดือนแล้ว เดือนที่แล้วก็มีคนเจ็บจากช้าง...” เสียงบ่นของคนอยู่ใกล้พื้นที่ช้างป่า วันนี้งดสะท้อนออกมาคล้ายกัน ปัจจุบันประเทศไทยมีช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่ป่า 51 พื้นที่ จาก 71 พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีช้างป่าอยู่อาศัย

ในอดีตมนุษย์ถือว่าช้างเป็นสัตว์ป่าที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ พระมหากษัตริย์ทรงคล้องช้างมาใช้ในกองทัพ ชาวบ้านคล้องช้างมาเป็นพาหนะ ชาวตะวันตกนำช้างเข้ามารับสัมปทานป่าไม้ ส่งผลให้ช้างได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่ใกล้ป่าธรรมชาติทั่วทุกภูมิภาคของไทย ต่อมาแนวความคิดอนุรักษ์สัตว์ ผลักดันให้มีกฎหมายและให้ช้างเป็นสัตว์สงวน ขณะที่มนุษย์เพิ่มจำนวนและขยายที่ทำกินรุกป่าเข้าไป ส่วนช้างเป็นสัตว์ใหญ่ที่กินพืชต้องการพื้นที่ในการหาอาหารเป็นบริเวณกว้าง จึงทำให้เกิดการเผชิญหน้าและความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า

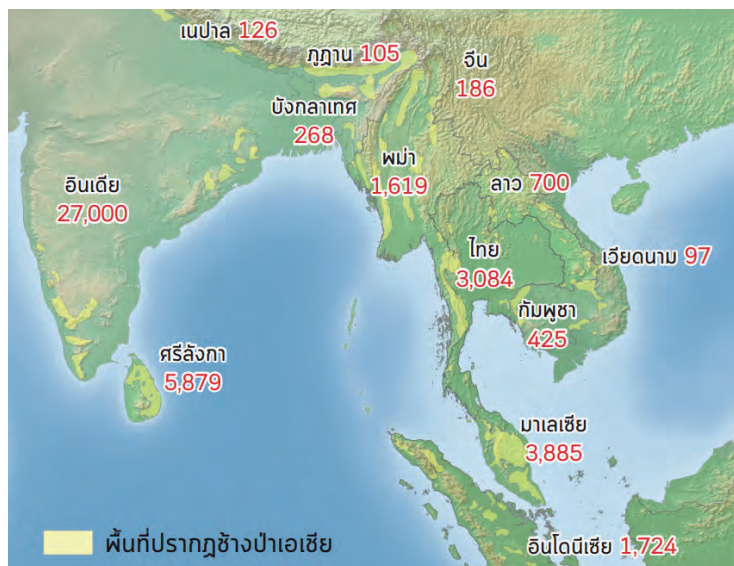
อันที่จริงแล้ว พี่น้องคนไทยไม่ได้เผชิญกับปัญหาช้างป่าออกมากินพืชผลและรบกวนคนเพียงลำพังประเทศเดียว แต่หลายประเทศรอบบ้านเรา เช่น กัมพูชา เมียนมา ลาว อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ก็ประสบปัญหาช้างป่าออกหากินนอกพื้นที่ป่ามากขึ้นเช่นกัน และไม่ใช่เฉพาะช้างป่าเอเชีย (*elephas maximus*) ที่ออกมาหากินนอกพื้นที่ป่า แต่ช้างแถบประเทศแอฟริกา ก็ออกมากินพืชผลทางการเกษตรเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ประเด็นช้างป่าและสัตว์ป่าออกหากินนอกพื้นที่จึงเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ในระดับสากลที่กระทบต่อทั้งชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ เศรษฐกิจท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่า คำถามสำคัญคือ เราจะรักษาสมดุลระหว่างความต้องการของช้างป่ากับคนได้อย่างไรในปัจจุบัน?

ฝูงช้างในดงคน:

สถานการณ์ช้างป่าในไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

ปัจจุบันมีช้างป่าอาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณ 3,000-3,500 ตัว ซึ่งหากจัดตามเกณฑ์บัญชีแดงของสหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature's Red List of Threatened Species) ประชากรช้างป่าเอเชียใน 13 ประเทศของทวีปเอเชียถือว่าอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ จากการลดลงของพื้นที่ป่าเนื่องจากการขยายพื้นที่อยู่อาศัยและทำกินของมนุษย์ จนพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นโอบล้อมป่า อีกทั้งยังมีการล่าช้างในประเทศเพื่อนมาเพื่อเอางาและเอาหนังมาทำลูกบิดประดับเป็นสร้อยคอและสร้อยข้อมือเสริมมงคลอีกด้วย ทำให้สถานการณ์ช้างป่าในบางประเทศกำลังใกล้สูญพันธุ์ โดยเฉพาะช้างป่าในเวียดนามที่ลดลงเหลือเพียง 100-130 ตัวเท่านั้น¹ ส่งผลให้คณะผู้เชี่ยวชาญช้างป่าเอเชียจัดช้างกลุ่มนี้อยู่ใน **สถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง** (critically endangered) ด้วยเหตุนี้ ประชากรช้างป่ารอบประเทศเพื่อนบ้านของไทยจึงมีแนวโน้มที่ลดลง ทั้งในประเทศกัมพูชา ลาว อินโดนีเซีย และเมียนมา² (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 พื้นที่ปรากฏและจำนวนประชากรช้างป่าเอเชีย

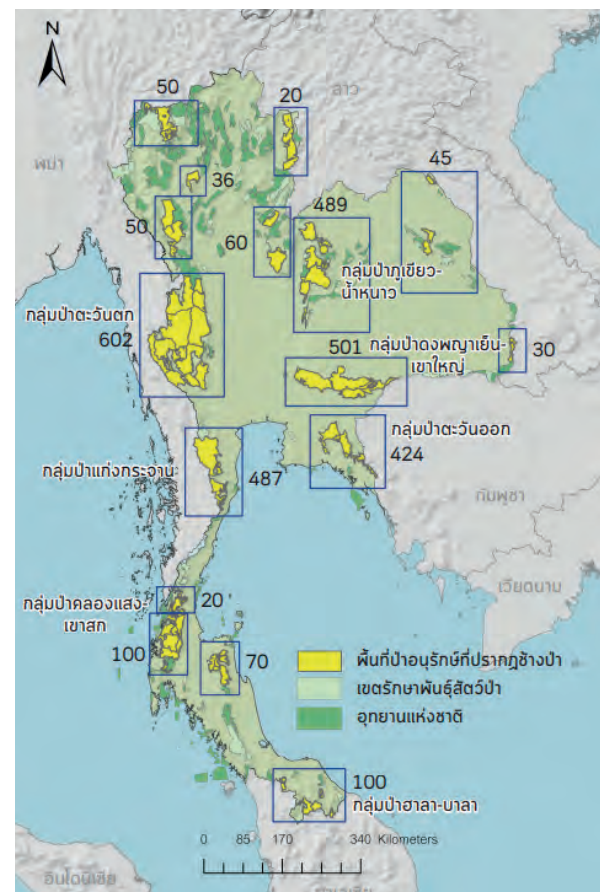

ภาพ: Asian Elephant Species Specialist Group (AsESG) Thailand Forum, 2017

แม้ประเทศไทยจะมีสถานการณ์ของประชากรช้างป่าที่ดีกว่าอีกหลายประเทศ โดยกลุ่มป่าที่มีจำนวนช้างป่ามากที่สุดคือกลุ่มป่าตะวันตก รองลงมาคือ กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว กลุ่มป่าแก่งกระจาน-กุยบุรีและกลุ่มป่าตะวันออก (ภาพที่ 2) ด้วยมาตรการและระบบการอนุรักษ์ที่เข้มข้นในการอนุรักษ์สัตว์ป่า ทำให้ประชากรช้างป่าไทยค่อนข้างมีแนวโน้มคงที่ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา และมีรายงานในบางกลุ่มประชากรของพื้นที่อนุรักษ์ที่ช้างป่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่น กลุ่มป่าตะวันออก และกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นต้น

ภาพที่ 2

การกระจายและจำนวนช้างป่าในแต่ละกลุ่มป่าของประเทศไทย

ภาพ: Asian Elephant Species Specialist Group (AsESG) Thailand Forum, 2017

แต่ผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบนิเวศที่ถิ่นอาศัยช้างป่าถูกบีบให้ลดลง ไม่สอดคล้องกับประชากรและนิสัยของช้างป่าที่ต้องการพื้นที่กว้างไกล ทำให้บางพื้นที่ที่ช้างป่าถูกโอบล้อมด้วยชุมชนมีสภาพคล้ายกับ **ช้างติดเกาะ** หรือบางพื้นที่ที่เคยเป็นเส้นทางในอดีตที่ช้างป่าเคยเดินทางหากินมาหลายชั่วรุ่น ถูกแทนที่ด้วยชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม เขื่อน หรือถนน ดังนั้นช้างในบางกลุ่มป่าจึงมีแนวโน้มการอยู่รอดที่อาจไม่ยั่งยืนในอนาคต โดยเฉพาะช้างป่าในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ และบางพื้นที่ในภาคอีสานที่มีจำนวนช้างป่าต่ำกว่า 50 ตัว บวกกับผืนป่าขนาดเล็กที่ถูกตัดขาด ลูกโซ่ของระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ถูกเปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นภัยคุกคามต่อทั้งความอยู่รอดของช้างป่าและคุณภาพชีวิตของมนุษย์

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง: ผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาวะ

ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในไทยเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ช้างออกมากินพืชไร่อย่างเต็มรูปแบบ มีรายงานครั้งแรกที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จ.กาญจนบุรี และอุทยานแห่งชาติกุยบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อ 20 ปีที่แล้ว เมื่อมีเหตุการณ์ตอบโต้ของมนุษย์ที่วางสารเคมีในสับปะรดให้ช้างกินจนช้างป่าเสียชีวิต ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเป็นที่รับรู้ของสังคมไทยมากขึ้น หลังจากนั้นปรากฏการณ์ที่ช้างป่าออกมากินพืชไร่ เริ่มมีการกระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย ปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้ยกระดับความรุนแรง โดยทั้งคนและช้างป่าต่างประสบความสูญเสียตั้งแต่ปี 2555-2561 งานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าวยวิจัยเพื่อท้องถิ่น พบว่าประเทศไทยมีจำนวนเหตุการณ์ที่คนและช้างป่าบาดเจ็บ

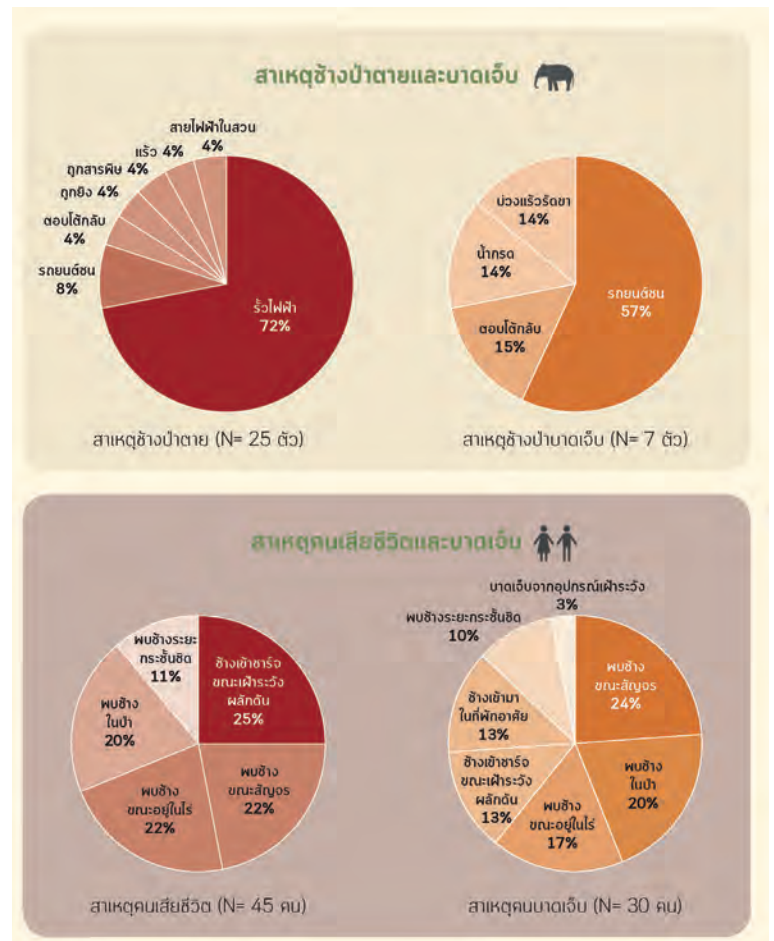

ช้างป่าเสียชีวิตจากแนวรั้วไฟฟ้าของชาวบ้านในพื้นที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี

และเสียชีวิตเพิ่มขึ้นทุกปี โดยมีช้างป่าเสียชีวิตจากความขัดแย้งสะสม 25 ตัว และคนเสียชีวิต 45 คน โดยที่ความสูญเสียของคนมีสาเหตุหลักมาจากการเข้าปลักต้นช้างป่าในระยะกระชั้นชิด (25%) เช่น การใช้ประทัดเข้าไปจุดไล่ช้างป่าในระยะใกล้ ส่วนสาเหตุหลักที่ช้างตาย คือ รั้วไฟฟ้าป้องกันช้างป่า (72%) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้กระจายครอบคลุมไปแล้วกว่า 43 จังหวัดของประเทศไทย และมีระดับความรุนแรงสูงสุดในกลุ่มป่าตะวันออกและกลุ่มป่าตะวันตก³ เมื่อมองในระดับภูมิภาคเอเชีย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าส่งผลให้มีผู้คนเสียชีวิตโดยเฉลี่ย 600 คน/ปี และช้างป่าเสียชีวิต 450 ตัว/ปี ซึ่งเป็นตัวเลขของความสูญเสียที่มากอย่างน่าตกใจ⁴

ในด้านความเสียหายของพืชผลทางการเกษตร เกษตรกรชาวไร่ที่ปลูกข้าว ข้าวโพด สับปะรด มันสำปะหลัง มักได้รับความเสียหายจากการเข้ามาหากินของช้างป่า ไม่เพียงเท่านั้น ชาวสวนที่ปลูกทุเรียน ลองกอง ในภาคตะวันออกและภาคใต้ ก็ได้รับความเสียหายจากการที่ช้างป่าเข้ามากินผลผลิต โดยเฉพาะทุเรียน ซึ่งมีมูลค่าสูงมากต่อต้น (40,000 บาท/ต้น ในปีที่ให้ผลผลิต) บางครั้งช้างป่ามีพฤติกรรมล้มต้นทุเรียนด้วย นอกจากนี้ บ้านที่ปลูกพืชอาหารไว้ใกล้ป่าอาจได้

ภาพที่ 3 สาเหตุคนและช้างป่าบาดเจ็บและเสียชีวิต

ภาพ: พิเชฐ และคณะ, 2561

รับความเสียหายเมื่อช้างป่าแหวะเวียนมากินพืชผลที่ปลูกไว้ใกล้บ้าน ในบางเหตุการณ์ ช้างป่าพังกำแพงหรือยื่นวงเข้ามาล้วงกินเกลือ น้ำปลา หรือกะปิตั่วสร้างความหวาดกลัวให้กับผู้คน โดยเฉพาะบ้านที่มีผู้สูงอายุหรือเด็กพักอาศัยอยู่ บางพื้นที่ช้างอาศัยหากินนาน 3 เดือนในพื้นที่เกษตรของชุมชน แต่บางพื้นที่ช้างเข้ามาแหวะเวียนตลอดฤดูกาลเก็บเกี่ยวซึ่งอาจกินเวลาถึง 6 เดือนทำให้ชาวบ้านที่เฝ้าระวังช้างมีอาการอ่อนเพลีย นัยน์ตาแดงกำ บางรายมีปัญหาสุขภาพสะสมมาก่อน เช่น มีโรคความดันโลหิตสูงจึงอาจซ้ำเติมให้คนที่อยู่ใกล้ช้างป่ามีสุขภาพที่ย่ำแย่แต่ปัญหาสุขภาพของคนเฝ้าช้างและได้รับผลกระทบจากช้างป่าเหล่านี้ยังไม่มีงานวิจัยศึกษาและติดตามอย่างเป็นระบบในประเทศไทย

สายใยที่ซ่อนเร้น: เหตุแห่งปัญหา

ช้างป่าเพิ่มขึ้น อาหารในป่าลดลง ช้างเลี้ยงเอามาปล่อยหรือเปล่า? อะไรคือสาเหตุของปัญหาที่ช้างป่าออกมาจากป่า คำถามเหล่านี้ ทั้งคนทั่วไปและนักวิทยาศาสตร์ต่างสงสัยและถามถึงที่มาของปัญหาจากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ เราได้คำตอบจากหลักฐานที่บ่งชี้ว่า พื้นที่เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นของมนุษย์ที่อยู่ติดชายป่าเป็นปัจจัยหลักร่วมกับการลดลงของพื้นที่ป่า และแรงขับทางชีววิทยาเพื่อการอยู่รอดและสืบพันธุ์ของช้าง ด้วยการแข่งขันเพื่อหาคู่ รวมทั้งขอบเขตการหากินที่ตามธรรมชาติมีระยะกว้างไกลกว่า 10-100 ตารางกิโลเมตร^{5,6} เป็นคำตอบ

ปัจจัยเหล่านี้กระตุ้นให้ช้างออกมาหากินพืชเกษตรนอกพื้นที่ป่ามากขึ้นกว่าในอดีต อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่ช้างป่าออกนอกพื้นที่ป่ามีความแปรผันตามสภาพระบบนิเวศและพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อ

ระบบนิเวศ จากงานวิจัยทั้งในไทยและต่างประเทศ มีหลักฐานยืนยันถึงความถี่และความน่าจะเป็นของการพบความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าสูงขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรมที่มีป่าน้อยอยู่ใกล้ป่า และมีพืชอาหารบางชนิดที่ช้างชอบ เช่น ถั่วลิสง อ้อย ในพื้นที่สวน รวมถึงการอยู่ใกล้ชิดติดกันของมนุษย์และช้างป่าจากการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่โดยมนุษย์ เช่น การสร้างหมู่บ้านในเส้นทางอดีตของช้างป่า นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของโลกยังส่งผลต่อความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าโดยปริมาณน้ำฝนที่ลดลงส่งผลให้ช้างออกมาหากินพืชไร่มากขึ้น⁷ สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพื้นที่บนโลกที่มนุษย์ครอบครองภูมิทัศน์ (human-dominated landscape) ด้วยการเปลี่ยนแปลงป่าให้เป็นถิ่นอาศัยและแหล่งผลิตอาหาร ทำให้ช้างที่มีความสามารถในการปรับตัวและเรียนรู้ สามารถดำรงชีพในพื้นที่ของมนุษย์ได้แม้จะมีความเสี่ยงเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนสูงจากพืชอาหาร น้ำ และพื้นที่พักอาศัย (high risk, high gain hypothesis) โดยช้างป่าได้ปรับตัวเรียนรู้ และคุ้นเคยกับมนุษย์ได้เร็วมากจนเราคิดว่าเป็นช้างเลี้ยง โดยปรากฏการณ์ที่ช้างกำลังปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับมนุษย์นี้กำลังเกิดขึ้นพร้อมกันทั่วโลก

ทางออก: พลวัตการอยู่ร่วม...

ภาครัฐโดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้นำยุทธศาสตร์การจัดการช้างป่าในพื้นที่อนุรักษ์ ด้วยการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่า สร้างแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในพื้นที่ป่าเพื่อเพิ่มศักยภาพพื้นที่อาศัยให้มีความเหมาะสมกับช้างป่ามากขึ้น โดยนำร่องปรับปรุงแหล่งอาศัยในพื้นที่ป่าที่ประชาชนได้รับผลกระทบรุนแรงจากช้างป่า เช่น กลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าภูเขียว-น้ำหนาว และกลุ่มป่าตะวันตก ส่วนปัจจัยคุกคามจากมนุษย์ก็เน้นการลาดตระเวนเชิงคุณภาพ บนฐานข้อมูลการปรากฏสัตว์ป่าและภัยคุกคาม ส่วนการลดผลกระทบและความสูญเสียทางกรมอุทยานฯ ได้ดำเนินการสร้างแนวป้องกันรูปแบบต่างๆ เช่น รั้วกึ่งถาวร รั้วไฟฟ้า และขุดคู โดยในปี 2563 ได้ก่อสร้างรั้วป้องกันช้างป่าในหลายพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการติดตามช้างป่าด้วยการติดปลอกคอสัญญาณดาวเทียมศึกษาการเคลื่อนที่ของช้างป่า เพื่อทราบพฤติกรรมและปัจจัยทางนิเวศที่จะนำไปสู่การออกแบบการจัดการที่เหมาะสมกับพฤติกรรมช้างป่าในระดับภูมิทัศน์ ผืนป่าด้วย

แต่ภาครัฐไม่สามารถแก้ปัญหาใหญ่เช่นปัญหาช้างเพียงลำพัง เมื่อผนวกกับปัจจัยทางภูมิสังคมที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดและมีความซับซ้อนมากกว่าองค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยาและชีววิทยา โดยเกี่ยวพันกับความรู้สึก ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีต่อช้าง และทัศนคติของคนที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา บางครั้งการทำงานก็อาจสร้างความขัดแย้งระหว่างคนกับคน โดยบางคนอยากให้เอาช้างออกไปให้หมด คำถามต่อมาคือจะเอาฝูงช้างกว่า 100 ตัวไปอยู่ตรงไหน บางคนก็รักช้าง อยากให้ช้างมาใช้พื้นที่ใกล้บ้าน แต่ก็กระทบกับเพื่อนบ้านเวลาช้างไปเหยียบท่อน้ำ หรือทุบโอ่งของคนข้างบ้านแตกเสียหาย เป็นต้น ปัจจุบันภาคประชาสังคม ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน นักวิจัย และชาวบ้าน ได้ขับเคลื่อนงานการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ด้วยการดึงประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเข้ามามีส่วนร่วม กลุ่ม

ชาวบ้านในหลายพื้นที่พยายามตั้งกลุ่มจิตอาสาเพื่อดูแลช้างป่าไม่ให้เข้าใกล้ชุมชนเกินไป และแจ้งเตือนตำแหน่งช้างป่าแก่พี่น้องประชาชน เช่น กลุ่มจิตอาสาเฝ้าระวังช้างป่าภูหลวง จ.เลย กลุ่มเฝ้าระวังช้างป่ากาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี ที่ชุมชนพยายามสร้างระบบจัดการดูแลช้างป่าด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประชาชนเฝ้าระวังช้างป่าในพื้นที่เขาใหญ่ และเขาสอยดาว จ.จันทบุรี ขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น กองทุนสัตว์ป่าโลก (World Wildlife Fund: WWF) สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (Wildlife Conservation Society: WCS) และ Zoological Society of London (ZSL) ประเทศไทย ได้ดำเนินโครงการทั้งการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างระบบการจัดการช้างป่า การสร้างแนวรั้วกึ่งถาวรกันช้าง ระบบแจ้งเตือน (early warning system) จากกล้องดักถ่ายภาพสัตว์ป่า และศึกษาข้อมูลพฤติกรรมช้างป่าอย่างเป็นระบบมากขึ้น ร่วมกับประชาชนและรัฐในพื้นที่ จากงานวิจัยในชุดโครงการวิจัยและพัฒนาระบบเพื่อการอยู่ร่วมระหว่างคนกับช้างป่า⁸ ที่ให้ชุมชนได้ทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการอยู่ร่วมกับช้างป่าในระยะยาวด้วยตนเอง พบว่าการปรับตัวของชุมชนเพื่อสร้างการจัดการช้างป่าร่วมกันระหว่างภาคส่วนในพื้นที่ จะช่วยลดปัญหานี้ได้ในระยะยาว⁹

ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ชุมชนค้นพบในการสร้างระบบเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในงานวิจัย คือ **การจัดการปัญหาช้างป่าต้องทำเป็นเครือข่าย และสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้คนหลายระดับ หลายกลุ่ม** เพื่อให้วิธีการมีประสิทธิภาพและเกิดการส่งต่อความรู้ จากงานวิจัยพื้นที่ภูหลวง สถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง ได้ร่วมกับแกนนำชุมชนรวบรวมเครือข่ายชุมชนรอบป่าภูหลวง เพื่อศึกษาวิจัยช้างป่าทั้งในเชิงพฤติกรรม และสังเคราะห์การเฝ้าระวังที่ปลอดภัยมากขึ้น ได้ข้อสรุปว่า การคลุกคลีสร้างเครือข่ายทำให้ชุมชนเกิดการยอมรับและเริ่มใช้วิธีการที่ปลอดภัยและสันติกับช้างป่ามากขึ้น

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในภูมิทัศน์เกษตรนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถึงรากของปัญหา ในระดับงานวิจัย ผู้วิจัยในพื้นที่ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี เริ่มค้นหาพืชที่ช้างป่าไม่กิน และทนต่อการทำลายของช้างป่า และทดลองปรับเปลี่ยนพืชในแปลงขนาดเล็ก ทีมวิจัยทองผาภูมิ และมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร ได้ค้นพบพืชที่ช้างป่าไม่กินในพื้นที่กว่า 20 ชนิด ทีมวิจัยได้เลือกกาแฟ และขมิ้น มาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า อีกแนวทางหนึ่ง หากป้องกันไม่ได้ก็ใช้ประโยชน์แทน ซึ่งทีมวิจัยในชุดโครงการ พื้นที่เขาใหญ่ ได้เก็บข้อมูลพื้นที่ช้างป่าและสัตว์ป่าออกมานอกพื้นที่ป่า เพื่อทำเป็นจุดชมสัตว์ป่าให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นในการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานการท่องเที่ยว ดุสัตว์ป่าโดยชุมชน

ทั้งนี้ การรักษาสสมดุลระหว่างความต้องการของช้างป่ากับคน ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ได้ผล โดยโครงการที่เป็นรูปธรรมคือ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ กุยบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.ประจวบคีรีขันธ์ ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นเหมือนแสงสว่างที่ชี้ให้เห็นถึงหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาคนกับช้างป่าบนหลักวิชาการ และการมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันโครงการพัชรสุธาคชานุรักษ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ดำเนินการจัดสมดุลระหว่างคนกับช้างป่า โดยแบ่งพื้นที่เพื่อการจัดการเป็นสามส่วน ได้แก่ 1. พื้นที่ช้าง 2. พื้นที่พักช้าง และ 3. พื้นที่ชุมชน ซึ่งแนวคิดพื้นที่พักช้าง เปรียบเสมือนพื้นที่กันชนได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในพฤติกรรมช้าง และให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตคน และสวัสดิภาพช้างป่า เพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันในพื้นที่อันจำกัดของพื้นที่ป่าได้

แสงสว่างของการอยู่ร่วมกัน

ในประเทศไทย นับตั้งแต่อดีต ช้างได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่ใกล้ป่าธรรมชาติทั่วทุกภูมิภาคของไทย แต่เมื่อมนุษย์เพิ่มจำนวนขึ้นและขยายที่ทำกินรุกป่าเข้าไป ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันจนนำมาซึ่งความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่า แม้ว่าแนวทางการสร้างการอยู่ร่วมกัน หรือหลุดจากความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ยังมีหนทางที่ทอดยาวไกล แต่วันนี้ชุมชน รัฐ และนักวิจัยสาขาต่างๆ ได้ขบคิด และหาทางออก ด้วยเครื่องมือที่หลากหลาย แต่หัวใจสำคัญอันหนึ่ง นอกจากการฟังเสียงช้างป่า เข้าใจพฤติกรรมช้างมากขึ้น ด้วยงานวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ แล้ว ก็คือการฟังเสียงคนอย่างตั้งใจ และรักษาสสมดุลของคุณภาพชีวิตมนุษย์ ด้วยการออกแบบปรับเปลี่ยนระบบนิเวศใหม่ที่คำนึงถึงช้าง คน และความผืนผวนของสภาพอากาศในอนาคต เพื่อนำไปสู่การสร้างสันติและสมดุลในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าได้อย่างยั่งยืน